

ARBITRAGE BIJ GESCHILLEN TUSSEN LEDEN VAN DE GENTSE KAMER VAN KOOPHANDEL IN DE ACHTTTIENDE EEUW

P. Lenders

In 1729 hebben Gentse kooplieden de erkenning van overheidswege bekomen van hun "Generaliteyt van Kooplieden" als Caemere van Commerce, d.i. Kamer van Koophandel. Reeds in de zeventiende eeuw hadden zij daartoe heel wat stappen ondernomen, ook bij de toenmalige Franse bezetter. Die waren echter allemaal zonder resultaat gebleven. Na het Barrièretraktaat was de drukte rond de koloniale onderneming van de Oostendse Compagnie voor hen gunstig uitgevallen: zij hadden te Gent en te Brussel gehoor gevonden¹.

De Kamer werd voortaan door de Brusselse regering en door de Gentse magistraat aanvaard als beroepsvereniging van zakenlieden, die representatief was voor de groothandel van de stad, voor de niet-corporatieve nijverheid en voor het vervoer en als orgaan dat aan de overheid nuttige economische informatie kon bezorgen. In deze functie heeft de Kamer heel wat invloed uitgeoefend op de ontwikkeling van het zakenleven en van de verkeersinfrastructuur. Men denke daarbij aan haar rol bij de aanleg van de Coupure, aan de zorg voor de Sassevaart, de nieuwe oriëntaties van de fiscaliteit, regelingen betreffende de makelij en het wisselverkeer, het reizigersvervoer naar allerlei steden met een vast uurrooster enz. Een van hen, koopman Joseph de la Ville de Roux, bood de regering zelfs fl.2000, indien zij in de Middellandse Zee twee fregatten ter bescherming van de eigen handelsvloot wilde onderhouden². De Kamer van Koophandel richtte daarbij een commercie-academie op voor hoger handelonderwijs, opende een handelsbeurs, liet een douanevrije opslagplaats bouwen en kwam vanaf 1768 regulerend tussen in de arbeidsvoorwaarden van

¹ Zie *Recueil des ordonnances des Pays-Bas autrichiens*, (verder OPBA) dl. IV, Brussel, 1877, p. 278-280 en 529-530 en H. VAN HOUTTE, *Chambres de commerce et tribunaux de commerce en Belgique au XVIIIe siècle. Contribution à l'histoire économique et juridique, Handelingen van de Maatschappij voor Geschied- en Oudheidkunde van Gent*, X (1910), p. 1-71. P. LENDERS, *De eerste Kamer van Koophandel te Gent (1729-1795) en de opkomst van de ondernemende burgerij*, in P. LENDERS ed., *Het einde van het Ancien Régime in België (Standen en Landen*, 93) Kortrijk, 1991, p. 183-229. P. LENDERS, *De Kamers van Koophandel in de Zuidelijke Nederlanden tijdens het Ancien Régime*, in *Tussen beleid en belang. Geschiedenis van de Kamers van Koophandel in België (17e-20e eeuw)*, Brussel, 1995, p. 9-31.

² Secretariaat voor Staat en Oorlog (Algemeen Rijksarchief te Brussel) 1960, verzoekschrift van 9 oktober 1785 en 2150, protocol van 21 december 1782.

dokwerkers, bouwvakkers en andere corporatieve en niet-corporatieve arbeiders.

Een van haar belangrijkste desiderata was de oprichting van een rechtbank van koophandel, zoals men die in Frankrijk bezat. Zij moest uit zakenlieden samengesteld zijn die op de hoogte waren van handsgewoonten, van vervoers- en verzekeringscontracten, van krediet en giraalverkeer en tevens warenkennis bezaten. Hun verzoeken botsten echter op het onverbiddelijk verzet van de Gentse magistraat en van de Brusselse Raad van Financiën en Geheime Raad. Allen vonden dat zakenlieden totaal onbevoegd waren inzake rechtspraak, ook in handelszaken. Zij kenden immers niets van wetgeving en proceduregels en werden daarbij onbekwaam geacht onpartijdig te oordelen over standsgenoten, die hun gelijken, klanten of vrienden waren³.

De Kamer van Koophandel stelde daartegen: "*Nous croyons que chacun est le meilleur juge dans sa propre vocation. Ainsi les échevins de la Keure, étant d'une toute autre profession, ne pourront être fâchés d'être déchargés d'une branche de leur surcharge par ceux qui en ont une connaissance d'autant plus vive qu'elle est domestique*"⁴.

De Kamer zette dan ook heel aggressief een plan op om een eigen rechtbank te bekomen. Zo werd in 1769 in hun vergaderingen een ontwerp tekst voor een handelsrechtbank klaar gemaakt. Het voorstel werd echter door de Raad van Financiën even kordaat afgewezen. In 1781 en 1782 gebeurde hetzelfde. Dan kwam de afwijzing van de Geheime Raad. De verschillende dicasteria van de Brusselse regering waren dus duidelijk gelijkgezind in hun houding en verzet. De enige uitweg die men te Brussel zag om uit de impasse te geraken was de benoeming van meer zakenmensen in de magistraat. Die konden desnoods hulp bieden om met meer competentie over handelszaken te oordelen.

Men weet dat Jozef II de oprichting van rechtbanken van koophandel, ook consulaire rechtbanken geheten⁵, genegen was. Op 4 juli, nog tijdens zijn

³ Voor het voorstel van 1769 zie Algemeen Rijksarchief te Brussel: Raad van Financiën, 4328 en voor dat van 1781 en vlg. jaren: Geheime Raad, Oostenrijkse periode, (verder GR) 1152/B en H. VAN HOUTTE, o.c., p. 26-29. DERIVAL, *Le voyageur dans les Pays-Bas autrichiens ou lettres sur l'état actuel de ces pays*, IV, Amsterdam, 1782, p. 141 getuigt van de nood aan een expeditieve handelsrechtbank te Gent.

⁴ GR 1152/A en B: Verzoekschrift van de Gentse Kamer van Koophandel s.d. en *Mémoire touchant l'établissement des chambres consulaires aux Pays-Bas*. Zie ook Stadsarchief Gent, 113, portefeuille 3.

⁵ De term consulaire rechtbank is niet alleen in het Frans, maar ook in het Nederlands gebruikelijk. Hij klimt op tot een instelling van de middeleeuwse steden. Consuls van vreemde naties mochten er in handelsgeschillen van hun landgenoten tussenkomen en in kortgeding een vonnis vellen. Men zal zich ook nog herinneren dat in ons land de rechtbanken van koophandel tot voor een kwart eeuw nog uitsluitend

DE GENTSE KAMER VAN KOOPHANDEL

bezoek aan de Nederlanden, verklaarde de Geheime Raad zich echter resoluut gekant tegen een dergelijke, vlotte procedure. Een rechtbank van koophandel betekende immers een inbreuk op de jurisdictie van de stedelijke magistraten. Het was een nieuw argument, maar maakte Jozef II razend! Hij had al geen hoge dunk van de inzet en de werklust van zijn Brusselse administratie. Nu kwam er nog bij dat zij onwillig was.

Toch hield de Geheime Raad vol in stil verzet. Dit zou drie jaar lang duren totdat de keizer haar uitdrukkelijk aanzegde wat zij als advies moest geven dat nl. voor handelszaken tribunalen met kooplieden in de rechterlijke functie wel zinvol waren. Jozef II legde haar dan tevens tegen haar zin meteen op, een wet over organisatie, werkwijze en bevoegdheid van dergelijke rechtbank op te stellen. Ze moest eveneens het Comité voor de Zeehandel⁶ op de hoogte stellen, het ministerieel orgaan dat vanaf 1781 de regering moest adviseren inzake zeevaart, handels- en douaneaangelegenheden, consulaire vertegenwoordiging, betrekkingen met de jonge Verenigde Staten van Amerika e.d. Het handelsvolume was tijdens de Amerikaanse Onafhankelijkheidsoorlog (1776-1783) immers erg toegenomen en ook de betekenis van de Gentse Kamer van Koophandel was sterk gegroeid, zo zelfs dat in 1783, bij de vernieuwing van de stadsmagistraat, heel wat meer zakenlieden in het college van de Keure opgenomen werden, o.m. de voorzitter van de Kamer, Macqué. De Geheime Raad had aanvankelijk gedacht op die manier haar standpunt en verzet definitief te kunnen realiseren, maar de keizer vond het onvoldoende en eiste toch van de Raad de instelling van een echte rechtbank van koophandel voor te bereiden, nu niet alleen meer voor Gent maar ook voor andere grotere steden.

De Raad moest nu wel de Gentse Kamer consulteren en er een navraag doen naar de desiderata en inzichten, die bij vroegere besprekingen in haar schoot naar voor gebracht waren. Zij werkte er onder leiding van raadsheer Bruno Sanchez d'Aguilar drie jaar aan. Het werd een mooie tekst, die in het archief van de Geheime Raad berust en weleer door Hubert Van Houtte gepubliceerd werd⁷. Wegens het verzet tegen de reorganisatie van de rechtsple-

samengesteld waren uit zakenlieden. Alleen was er steeds vanwege de magistratuur een juridische raadsman aanwezig, referendaris geheten. Cfr. H. VAN HOUTTE, *o.c.*, p. 20-23 en ook GR. 1152.

⁶ J. DEVOS, Comité voor de Zeehandel (1781-1786), in E. AERTS e.a., *De centrale Overheidsinstellingen van de Habsburgse Nederlanden*, Brussel, 1994, p. 799-802.

⁷ H. VAN HOUTTE, *o.c.*, p. 39-71. De tekst zelf vindt men in GR 1152. In het memorandum, dat deze tekst voorafgaat, werd ter verantwoording van de nieuwe rechtbank een beroep gedaan op een oude rechtsregeling in handelszaken in 1458 voor Vlaanderen voorzien. Zij maakte om reden van vlugge verwerking der geschillen een hoger beroep in handelszaken zo goed als onmogelijk en luidde: "*Scavoir faisons que Nous, les choses dessusdictes considérées & mesmement comme dict est cy dessus, nostredict pays de Flandres de toute anchienneté est pays coustumier, fondé totalement*

ging in 1787 werd zij tijdens het Ancien Régime nooit uitgevaardigd. Zij was immers als uitzonderingsinstelling gedacht naast de nieuw-voorziene gewone gerechtelijke organisatie, die in 1787 ingevoerd werd maar daarna moest opgeheven worden.

Alhoewel de oprichting van een consulaire rechtbank vroeger nooit uit de startblokken geraakt was, hadden de zakenlieden wel via hun Kamer een arbeidstribunaal mogen oprichten. Dat leek voor de overheid van toen minder belangrijk te zijn. Het sociale moest immers geregeld worden “à l'avantage du commerce”. Men mocht daar “*sommairement et sans figure de procès*” - en dus ook zonder mogelijkheid van enig hoger beroep - beslissen over geschillen betreffende lonen, diensturen en arbeidsprestaties. Was het een compensatie of werd het als invulling van een nieuwe nood gezien⁸? Vreemd genoeg is er voorsnog geen spoor van protest gevonden vanwege de corporaties.

Meer leek aanvankelijk niet te kunnen. Toch blijft er verder nog enige onzekerheid bestaan: heeft de Kamer voor 1781 niets mogen doen in de richting van een meer zakelijke beslechting van handelsgeschillen? In een brief die de eerste raadspensionaris van de stad, Lieven Corthals (+1785), op 24 september 1783 aan geheim raadsheer Bruno Sanchez d' Aguilar richtte, raakte hij dit thema aan. De brief behandelde in eerste instantie de ontwikkeling van de dysenterie-epidemie in het Gentse correctiehuis en in een instelling voor armen. De raadsheer was immers in de Geheime Raad belast met de zorg voor de volksgesondheid. In dezelfde brief behandelde de pensionaris echter nog twee andere problemen, die de Brusselse hoge ambtenaar ter harte gingen: de vrijheid van het vervoer over de binnenwateren door de algemene afschaffing van het lastbreken en het project over de rechtbanken van koophandel. In verband met dit laatste schreef hij het volgende:

“Comme vous avez bien voulu me dire qu'il est question d'établir des chambres consulaires dans les endroits commerçants, je crois devoir vous informer que le premier échevin de Gand est autorisé par une disposition de feu Son Altesse Royale à former un tribunal en étant requis pour juger les affaires de commerce. D'après cette disposition il lui est ordonné de choisir deux jurisconsultes et trois négociants, qui jugent les procès et leurs sentences s'exécutent au nom du magistrat de la Keure de

sur l'arivage des marchans estraingiers, maïstres des nefz, & maronniers quy de tous royaumes christiens y appliquent & arrivent par mer & sur le faits & exercice de la marchandise, qui y est exercée plus abondamment qu'ailleurs quelque part que ce soit, comme chascun sait.....ordonnons par ces présentes que d'oresnavant il ne soit licite à aulcun d'appeler des sentences, jugemens & appointemens interlocutoires... sy la partie appellante n'est telement grevée que le grief ne puyst estre réparée en difinitieve & que ceulx quy feront telles appellations frivolles ne facent à recevoir comme appellans” in Placcaeten van Vlaenderen, I, Gent, 1559, p. 74.

⁸ OPBA XII, p. 108, noot 1 en p. 247. Stadsarchief Gent: 533/44.

cette ville. Je sais cela pour y avoir assisté différentes fois"⁹.

Het lijkt een betrouwbare informatie, afkomstig van een zeer actieve en competente pensionaris. Men kan eruit opmaken dat de stad Gent reeds voor de dood van landvoogd Karel van Lotharingen (4 juli 1780) en met zijn instemming een soort besognekamer bezat, *tribunal* geheten, met als opdracht te beslechten in handelsbetwistingen. Het aanzeggen van een zitting hoorde allicht tot de attributies van de handelskamer na ruggespraak met de voorschepen, die daartoe moest aangezocht worden. De organisatie en het voorzitterschap ervan hoorden tot de taak van de voorschepen, die ook de magistraat voorzat. Hij moest daarvoor een beroep doen op vijf interveniënten: drie zakenlieden en twee juristen. Een pensionaris van de stad trad klaarblijkelijk op als griffier. Tot nog toe vonden wij in het Gentse stadsarchief geen spoor van deze rechtspraak. Ook de *Recueil des ordonnances des Pays-Bas* vermeldt de oprichting niet zoals daarin ook geen spoor te vinden is van het hierboven aangemerkte arbeidsgerecht. Zo blijft de vraag: wat is dit voor een tribunaal geweest, dat noch een gewone schepenbank noch een rechtbank van koophandel was en toch mocht "jurer les affaires de commerce"?

In zijn *Mémoire touchant l'établissement des chambres consulaires* brengt raadsheer d'Aguilar een antwoord. De Kamer van Koophandel van Gent, zo leest men daar, bezat een arbitrage-instelling voor het beslechten van de onderlinge geschillen van haar leden. Zij was dus ook op dit gebied erg creatief geweest. Klaarblijkelijk bevatte de akte van toetreding tot de Gentse Handelskamer een z.g. arbitraal beding of compromissoire clause betreffende het aanvaarden van scheidsrechters bij geschillen die tussen de leden onderling gerezen waren. Er zal ook wel bij gestaan hebben hoe deze scheidsrechters - zakenlieden en juristen - moesten aangeduid worden. In elk geval liet zo'n formule toe vlug te werken, er de nodige deskundigheid bij te betrekken en de kosten te beperken. Het was daarbij heel verstandig geweest een beroep te doen op juristen, die leden van de magistraat konden zijn, en het exequatur of ten uitvoerlegging van de beslissing der arbiters aan de voorzitter van de stadsmagistraat toe te vertrouwen. Zo was ook de stedelijke overheid die zo jaloers aan haar rechtsmacht hield, bij de zaak betrokken. Het was tevens een efficiënte oplossing bij gebrek aan een consulaire rechtspraak, waarvan de vonnissen ten aanzien van de uitvoering steeds een afdwingbaar karakter hadden. Zij ging niet uit van de overheid, maar die werd er wel maximaal bij betrokken. De formule is wellicht blijven voortbestaan tot in 1795.

Zo heeft de opkomende burgerij van Gent zich via haar Kamer van Koophandel langs twee zijden sterk gemaakt of ingedekt: een eerste instelling, een echte rechtbank, moest haar met gezag wapenen tegenover haar werknemers en een andere via afspraken en vrij aanvaarde onderlinge verplichtingen de groep wapenen tegenover onderlinge twisten.

⁹ GR 1229 A.